

OBSAH BLOKU

- ☞ s. 21 **Vyhlásenie k deportáciám židov zo Slovenska** (október 1987)
- ☞ s. 23 **List signatárom Vyhlásenia z Tel Avivu** (február 1990)
- ☞ s. 23 **Vyhlásenie SNR a vlády Slovenskej republiky k deportáciám židov zo Slovenska** (Vianoce 1990)
- ☞ s. 24 **Vyhlásenie Rady slobodného Československa k tragédii občanov židovského vierovyznania za druhej svetovej vojny** (1984)
- ☞ s. 24 **Rezolúcia Svetového kongresu Slovákov, týkajúca sa perzekúcie židov počas 2.svetovej vojny v Slovenskej republike** (30. júna - 5.júla 1987)
- ☞ s. 25 **Jozef Špetko: Hnisavá rana - holokaust** (postoj slovenskej emigrácie k tejto tragédii) (Slovenské rozhľady 2-3, 1995, krátené - pozn. red.)
- ☞ s. 26 **J. Čarnogurský a F. Mikloško** reagujú na článok Jozefa Špetka (február 1999)
- ☞ s. 27 **Yeshayahu A. Jelinek** Slováci a holokaust: koniec zmierenia? (1992)

Vyhlásenie k deportáciám židov zo Slovenska

október 1987

Nielen jednotlivci, ale i národy majú svoje svedomie a jeho historickú kontinuitu. Majú sebavedomie, v ktorom môžu konať dobré i zlé činy. A majú i svedomie, ktoré dobré činy schvaľuje a pre zlé im robí výčitky.

Toto všetko máme pred očami, keď myslíme na udalosti, ktoré sa stali uprostred druhej svetovej vojny s našimi spoluobčanmi a bratmi židovského pôvodu. Pred štyridsiatimi piatimi rokmi sa uskutočnili nezákonné deportácie desaťtisícov židov, mužov, žien, detí a starcov zo Slovenska. Deportáciám predchádzali právne aj faktické opatrenia, ktoré nastoľovali diskrimináciu a násilie voči židovským spoluobčanom. Spomedzi týchto opatrení treba spomenúť najmä adaptáciu norim-

berských rasových zákonov na Slovensko. Deportácie a ďalšie protižidovské opatrenia boli v slovenských rukách. Väčšina z týchto deportovaných židovských obyvateľov zahynula potom v nacistických koncentračných táboroch.

My príslušníci mladších generácií, vrátane generácie šesťdesiatročných, ktorí boli v čase vojny príliš mladí a nezúčastňovali sa verejného života, nemali sme osobne podiel na zločinoch, ktoré sa v týchto časoch stali s našimi židovskými spoluobčanmi, udalosti, o ktorých hovoríme, napriek tomu prežívame ako ťarchu a neľudskosť, ktoré nielen odsudzujeme, ale nad ktorými chceme vyjadriť i hlbokú ľútosť a za ktoré chceme odprosiť všetkých živých príbuzných týchto obetí ne-

ľudskosti i všetkých príslušníkov ich národa, keďže doteraz to neurobil z rozličných príčin nikto zodpovedný z nášho streda.

Tento prejav ľútosti a odprosenia nechceme oslabovať tým, že by sme rozoberali historické pozadie v našom národe v jeho minulosti. Ponechávame historikom i spravodlivé posúdenie celkovej absurdnej medzinárodnej situácie tých čias, v ktorej sa všeobecne ustupovalo pred násilím, v ktorej existovali neslýchané tlaky, čo obmedzovali priestor celkom slobodného konania, nechceme hovoriť ani o prejavoch odporu proti prenasledovaniu našich židovských spoluobčanov zo strany vtedajších predstaviteľov cirkví

v ich protestoch a zásahoch, ani nechceme rozvádzať pomoc, ktorú poskytli mnohí v našom národe našim židovským bratom, neľudsky stíhaným - to všetko ponechávame spravodlivému súdu dejín. Nehceme totiž nijako v tomto našom Vyhlásení oslabiť to jediné, čo považujeme za potrebné vysloviť: hlbokú ľútosť a opravdivé odprosenie za všetko to, čo sa s našimi židovskými spoluobčanmi a bratmi v skutočnosti stalo, keď väčšina z nich bola zločinne vyvezená a potom usmrtená v nacistických koncentračných tábo-

roch.

Za mŕtvymi môžeme už len smútiť alebo veriaci spomedzi nás sa za nich s hlbokou ľútosťou modliť. Ich živých príbuzných a ostatných príslušníkov národa po celom svete by sme však chceli odprosiť v mene nášho svedomia, v mene ľudskosti a kresťanskí signatári i v mene náboženskej viery, ktorú sa usilujeme prežívať a ktorej korene cez Starý zákon sú nám spoločné s národom Izraela.

K tomuto vyhláseniu nás pohýňa tiež skutočnosť, že na Slovensku niet dôstojného pamätníka, ktorý by pripomínal túto najväčšiu kolektívnu tragédiu v našich dejinách. Taktiež synagógy, tieto niekdajšie centrá židovských náboženských obcí na Slovensku a židovské cintoríny sú v žalostnom stave a postupne zanikajú.

Protižidovské opatrenia a najmä vyvezenie židovských obyvateľov zo Slovenska popreli princípy, ktoré by sme chceli vidieť ako nosné pri tvorbe slovenskej budúcnosti - rovnosť všetkých bez ohľadu rasy, tolerancia, sloboda vyznania, demokracia, zákonnosť, láska medzi ľuďmi. V nádeji na takúto budúcnosť medzi ľuďmi i národmi predkladáme príslušníkom židovského národa pred tvárou sveta toto naše úprimné vyhlásenie.

Signatári Vyhlásenia

Dominik Tatarka, spisovateľ
Hana Ponická, spisovateľka
Jozef Jablonický, historik
František Mikloško, matematik
Ján Chrystom Korec, katolícky biskup
Ján Langoš, výskumný pracovník
Jozef Hlinický, architekt
Eva Trizuljaková, akad. maliarka
Roman Berger, hudobný skladateľ
Vladimír Haviar, kardiológ
Milan Rúfus, spisovateľ
Katarína Lazarová, spisovateľka

Ján Čarnogurský, právnik
Martin M. Šimečka, spisovateľ
Vladimír Jukl, matematik
Helena Gondová, úradníčka
Vincent Hložník, maliar
Daniel Fischer, akad. maliar
Marek Huba, akad. maliar
Ladislav Čarný, akad. maliar
Milan Bočkay, akad. maliar
Miro Bázlik, hudobný skladateľ
Eugen Suchoň, hudobný skladateľ
Alojz Gabaj, robotník

List signatárom Vyhlásenia z Tel Avivu

Tel Aviv, 22. februára 1990

Izraelskí občania československého pôvodu prijali s veľkým ohodnotením Vyhlásenie k deportáciám židov zo Slovenska z októbra 1987 Vami podpísané.

Skutočnosť, že tento prejav ľudskosti a historickej zodpovednosti bol publikovaný Vami ešte za doby predošlého utlačovateľského režimu, len zvyšuje jeho morálnu hodnotu. Odvtedy sa dramaticky zmenili k dobru pomery v Československu a naša verejnosť s úžasom sledovala priebeh udalostí, ktoré viedli k tak kladnej zmene.

Spontánnou reakciou tunajších občanov československého pôvodu bolo obnovenie „Spoločnosti priateľstva Izrael - Československo“, ktorej aktivita bola tak nemilosrdne zastavená prerušením diplomatických stykov medzi našimi krajinami v roku 1967.

Veľmi by nás potešilo, keby došlo k podobnému aktu aj na Slovensku a vytvorila by sa aj u Vás „Spoločnosť priateľstva ČSR - Izrael“. Za daných podmienok by takáto iniciatíva mohla byť najvernejším výrazom ducha Vášho Vyhlásenia, ktoré ste uverejnili pred tromi rokmi.

Z našej strany vyplývalo obnovenie tejto Spoločnosti z priatia prehĺbení ľudské vzťahy medzi občanmi oboch zemí, ktoré by vzájomní mohli prispieť k vzájomným priateľským výmenám delegácií a jednotlivcov na rôznych úrovniach.

Sme presvedčení, že práve vzťahy takéhoto druhu by určite mohli mať priaznivý vplyv aj na prehĺbenie politického porozumenia a na rozvoj kultúrnych, vedeckých a iných oblastí.

Veríme, že naše želanie nájde pochopenie aj u Vás a že prispejete k uskutočneniu nami

vyjadrenej myšlienky. S priateľským pozdravom

*Chanan Rozen, predseda
Arieh Fatran, člen prezídia
Akiba Nir, člen prezídia*

Vyhlásenie Slovenskej národnej rady a vlády SR k deportáciám židov zo Slovenska

Bratislava, december 1990
Verejnosť, 21. decembra 1990

Slovenský národ zvrhol v novembri 1989 totalitný režim a vstúpil na cestu demokratických premien. V novej demokratickej Slovenskej republike ako súčasť Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky sa usiluje vytvoriť novú demokratickú a pluralitnú spoločnosť založenú na úcte k ľudským právam. V lete 1990 obyvatelia Slovenska v slobodných voľbách zvolili Slovenskú národnú radu, prvý skutočne slobodne zvolený parlament slovenského národa.

V radosti nad znovuzískanou slobodou slovenský národ nezapúta na všetky príkoria minulosti, ktorých bol obeťou. Rovnako však nemôže zabudnúť ani na činy v nedávnej minulosti, ktorými niektorí jeho príslušníci a reprezentanti spôsobili zlo a utrpenie iným. Nielen jednotlivci, ale i národy majú svoje vedomie o minulosti. Majú i svedomie, ktoré dobré činy jednotlivcov schvaľuje a pre zlé im robí výčitky.

V rokoch druhej svetovej vojny na Slovensku, rovnako ako vo viacerých krajinách vtedajšej Európy, sa uskutočnili nezákonné deportácie židovského obyvateľstva. V roku 1942 a 1944 boli zo Slovenska vyvezené desaťtisíce našich spoluobčanov židovského pôvodu. Deportáciám predchádzali právne a faktické opatrenia, ktoré mali za následok hrubú diskrimináciu a nási-

lie voči našim židovským spoluobčanom. Mnohí vtedajší predstavitelia Slovenska uplatnili norimberské rasové zákony v praxi.

Deportácie v roku 1942 a ďalšie protižidovské opatrenia boli v slovenských rukách. Takmer všetci deportovaní židia zahynuli v nacistických koncentračných táboroch.

Tento zločin voči ľudskosti z čias druhej svetovej vojny dodnes ťaží svedomie nás všetkých, prevažne už príslušníkov mladších generácií, ktorí sme nemali osobný podiel na tragických udalostiach spred takmer polstoročia.

Už na jeseň roku 1987, dva roky pred pádom totalitného režimu u nás, odvážna skupina slovenských spisovateľov, publicistov, umelcov, historikov, vedcov a cirkevných činiteľov vydala *Vyhlásenie k deportáciám židov zo Slovenska*. Vyjadrili v ňom ľútosť nad udalosťami z druhej svetovej vojny a úsilie odprosiť všetkých živých príbuzných a potomkov týchto obetí z radov židovského obyvateľstva. Toto Vyhlásenie sa mohlo rozšírovať iba ilegálne a bolo publikované iba v slobodnom zahraničí.

Dnes, po roku slobodného života cítime my, poslanci Slovenskej národnej rady a vláda Slovenskej republiky ako reprezentanti celého Slovenska a jeho najrôznejších politických prúdov a zoskupení, mravnú povinnosť verejne prejavíť našim židovským spoluobčanom svoju účasť a ľútosť nad zločinmi, ktoré boli na nich spáchané. Chceme sa úprimne ospravedlniť za všetko, čím sa naši predchodcovia prevínili proti židovským spoluobčanom za druhej svetovej vojny. K tomu nás oprávňujú hlboké tradície humanizmu a demokratizmu zakorenené v slovenskom národe v minulosti. Vieme i to, že mnohí Slováci sa postavili na ozbrojený

odpor voči násilíu a aktívne pomáhali našim prenasledovaným židovským spoluobčanom.

Na sklonku prvého roku našej slobody, v predvečer sviatkov porozumenia a lásky, sa zamýšľame aj nad našou minulosťou a sami pred sebou i pred tvárou sveta spytujeme svoje svedomie a podávame ruku všetkým národom a národnostiam, s ktorými sme žili a žijeme v spoločnom štáte.

Toto naše vyhlásenie chce byť príslubom, že nové demokratické Slovensko už nikdy nezíde z cesty, ktorú charakterizuje úcta k slobode, tolerancia, demokracia, zákonnosť a láska medzi ľuďmi bez ohľadu na národnosť, rasu, náboženstvo či presvedčenie.

*Podpísaní: František Mikloško,
Predseda Slovenskej národnej rady,
Vladimír Mečiar, Predseda vlády
Slovenskej republiky*

Vyhlasenie Rady slobodného Československa k tragédii občanov židovského vierovyznania za druhej svetovej vojny

(Cit. podľa čas. Naše snahy 20, 1984, 1, s. 15)

Vdňoch 11. až 14. apríla 1983 konalo sa vo Washingtone zhromaždenie organizácie American Jewish Holocaust Survivors, ktoré celému svetu znova pripomenulo hroznú tragédiu občanov židovského vierovyznania za druhej svetovej vojny.

Prezident Reagan, ktorý sa zhromaždenia osobne zúčastnil, hovoril o tom, ako sa ľudia majú vo svojom svedomí s touto tragédiou vyrovnáť, keď povedal, že: „Dobrí a slušní ľudia nesmú zažmúriť oči pred zlom, nesmú

ignorovať utrpenie nevinných a hlavne nesmú nečinne mlčať v dobe morálnej krízy.“

Používame tiež túto príležitosť, lebo nás, predstaviteľov Československa v slobodnom svete, sa táto tragédia dotýka osobitne. To preto, lebo z našej vlasti, kde kedysi za Masarykovej humanitnej demokracie aj naši občania židovského vierovyznania žili v pokoji, používali všetky ľudské slobody a občianske práva ako ostatní občania a spolubudovali náš pokrokový a sociálne progresívny poriadok, nacisti z Čiech a Moravy vyviezli 67 tisíc a zo Slovenska, kde ľudácky totalitný režim vydal drastické protižidovské zákony, bolo vyvezené vyše 57 tisíc občanov židovského vierovyznania do nacistických koncentrákov smrti. Prevažná väčšina ich tam zahynula.

Táto tragédia je hanebnou škvrnou v dejinách, ktoré sa viažu k našej domovine. Lútujeme to a odsudzujeme to, podávame zároveň priateľskú ruku tým, čo sa zázrakom zachránili, lebo chceme aj s nimi spolupracovať na obnovení našej nezávislosti, slobody a spravodlivého spoločenského poriadku. Pritom konštatujeme, že demokratickí Česi a Slováci nemali nič spoločné s týmto ohavným zločinom. Odmietame tiež tézu niektorých inonárodných politických kruhov, že celý slovenský národ nesie zodpovednosť za túto tragédiu, lebo za druhej svetovej vojny podľahol fašizmu. Slovenské národné povstanie, ktorého 40. výročie pripadá na rok 1984 a ktorého sa zúčastnili aj mnohí občania židovského vierovyznania, pokiaľ neboli do koncentrákov transportovaní, túto tézu v plnom rozsahu vyvracia.

*Rada slobodného Československa
Stála konferencia slovenských
demokratických exulantov*

Rezolúcia Svetového kongresu Slovákov, týkajúca sa perzekúcie židov počas 2. svetovej vojny v Slovenskej republike

(Generálne zhromaždenie Svetového kongresu Slovákov, 30. júna - 5. júla 1987 Toronto, Ontario, Kanada)

Svetový kongres Slovákov ako organizácia, ktorá združuje rôzne politické skupiny a názory a ktorá sa hlási k princípom vyjadreným v ideových základoch SKS prehlasuje:

- Odsudzujeme všetky totalitné systémy, ktoré upierali a upierajú ľudské a občianske právo svojim štátnym príslušníkom.
- Kongres vyjadruje svoju úprimnú ľútosť nad ujмами a nepravodlivosťami, ktoré postihli našich židovských spoluobčanov v rokoch vojny.
- Dištancujeme sa od týchto tragédií, lebo ich pokladáme za nemravné a nekresťanské, proti- viace sa morálnym základom nášho národa.
- Prehlasujeme, že týchto zločinov sa dopustili pomýlení jednotlivci u moci, ale nie so súhlasom slovenského národa, ktorý je vo svojej podstate demokratický, súcitný a znášavlivý. Svedectvom tejto súcitnosti sú premožené činy a záchranné akcie zo strany oficiálnych osobností a jednotlivcov, ktorí poskytli pomoc našim rasove prenasledovaným spoluobčanom.
- V tejto súvislosti pripomínáme, že v danej dobe tragédia slovenských židov by nebola bývala menšia v nijakej inej konštelácii.
- Lútujeme, že k týmto tragédiám došlo, a že sa na záchranu našich spoluobčanov viacej nevykonalo.

Ako kresťania uplatňujeme našu lásku voči tým, ktorí tragédiu prežili a v mene Slovákov,

ktorí si hĺbku nepravostí uvedomujú, žiadame o porozumenie a odpustenie.

SKS je ochotný vstúpiť do konštruktívnych stykov so zodpovednými reprezentantmi židovských organizácií a bude s nimi hľadať možnosť upraviť vzájomné vzťahy na princípoch mravných a všeľudských.

Napokon prehlasujeme, že ktokolvek, kto priamo alebo nepriamo hlása a šíri názory, ktoré sú v rozpore s princípom ľudských práv, je nepriateľom ľudskosti a tým sa automaticky vyraduje z našich kruhov.

Jozef Špetko: Hnisavá rana - holokaust

(postoj slovenskej emigrácie k tejto tragédii)

*Slovenské rozhľady 2-3/1995, s.20-22
(výtah z rozsiahlej štúdie - poz. red. *)*

K prelomu - i keď nie úplnému došlo až v roku 1987, keďže išlo o 45. výročie prvých transportov židov do koncentračných táborov zo Slovenska. Preto sa na GZ SKS v Toronte, ktorá sa konala v dňoch 30. júna - 5. júla 1987, prikrročilo k závažnému rozhodnutiu. Najprv navrhol I. Fiala, aby sa zaujalo a čo najskôr publikovalo stanovisko SKS k slovensko-židovskému pomeru. Na zasadnutí prehovoril

Peter Vlčko, bývalý podplukovník generálneho štábu čsl. armády, ktorý za Slovenského štátu zachránil 20 židov a prostredníctvom izraelského konzula v Chicagu mu izraelská vláda udelila zlatú medailu. Vlčko napísal knihu In the Shadow of Tyranny. A history in Novel Form (New York - Washington 1973), v ktorej hovorí o tom, čo za Slovenského štátu na záchranu židov podnikal. Vlčko predniesol rozsiahly prejav¹, v ktorom vyhlásil, že poškvernenie histórie v rokoch 1939-1945 môže sa právom pripísať iba slovenskému vládnemu vedeniu za jeho spoluprácu s nemeckým nacizmom. Žiadanie spravodlivosti a ľudských práv na medzinárodnom javisku pre Slovákov v ich podmanenej domovine, akiaľ tie samé práva proti Slovákom, židom a nežidom boli pošliapané počas minulej vojny, je nerozumná a krátkozraká diplomacia. Hovoril o sebe, že nemal nič proti Slovenskému štátu pokiaľ zachovával ľudské práva. Keď však slovenská vláda vyhlásila zákony, ktoré v ich prot ľudskosti prevyšovali Norimberské zákony, jeho kresťanské svedomie mu diktovalo, aby odoprel týmto zákonom poslušnosť. Vyslovil sa, že sám bol svedkom hrubých priestupkov proti ľudskosti páchaných na židoch orgánmi slovenskej vlády,

a preto je úplne absurdné tvrdenie, že sú to iba „pohádky“. O tom existujú i svedectvá iných. Niet žiadneho dôvodu, aby sme neprejavili naše poľutovanie a ich spravodlivé odsúdenie. Nesúhlasí ani s tým, aby sme zabudli na otrasnú minulosť, ako mu radil istý jeho priateľ. Svetový kongres Slovákov musí vyvinúť všetko úsilie na dosiahnutie jednoty s tými Slovákami, ktorí ešte stoja stranou a musí dôjsť aj k „nejakému usmiereniu“ so židmi. P. Vlčko ponúkol aj vlastný návrh Prehlásenia Kongresu. Jeho vystúpenie sa stretlo s búrlivým prejavom odporu². Na GZ SKS predniesol J. Staško pripravený návrh na rezolúciu SKS, týkajúcu sa prenasledovania židov za 2. svetovej vojny. Po prednesení sa rozvinula diskusia, v ktorej sa len časť prítomných vyjadrila kladne, niektorí navrhovali zmenu štylizácie a našli sa aj takí, ktorí navrhovali odloženie rezolúcie na nasledujúce obdobie. (...) Rezolúcia v inej štylizácii vyšla a bola uverejnená v Bulletine SKS spolu s Vyhlásením k deportácii židov zo Slovenska. (...)

Príznačné pre celú atmosféru GZ SKS v Toronte bolo, že na konci zasadania 5. júla 1987 záverečnú modlitbu predniesol rabín Dr. David Ben-Ami a vzápätí zaznela hymna „Hej, Slováci...“

* Na článok Jozefa Špetka sme narazili tesne pred uzávierkou. Uverejňujeme z nej len časť, ktorá sa dotýka Vyhlásenia. Ďakujeme zároveň pánom Čarnogurskému a Mikloškovi, že promptne zareagovali na našu výzvu, aby sa vyjadrili k autorstvu Vyhlásenia.

1) Citujem podľa rukopisu prednášky, podpísanej Vlčkom vlastnoručne, ktorý mám v súkromnom archíve.

2) V zápisnici Generálneho zhromaždenia Svetového kongresu Slovákov 30. júna - 5. júla 1987 - Toronto, Ontario, Kanada. General Assembly of the Slovak World Congress June 30th-July 6th, 1987 - Toronto, Ontario, Canada (rozmnosenina s označením „Dôverná“. „Nepublikovať“) sa na s. 19 píše: „Jeho prejav sa stretol s búrlivým odporom veľkej väčšiny prítomných, nakoľko vyjadroval urážky, nepravdy a polopravdy.“

V diskusii, ktorá sa rozvinula po Vlčkovom prejave, Karol Murín povedal: „Ja nezakrývam čiernu škvrnu odľechenia okolo 52 tisíc židov, proti ktorej prezident bol a ktorú sa mu podarilo neskôr zastaviť. Teda čo je podstatné, nemožno postaviť Slovenskú republiku do svetla ani nijakého raja, že tam bolo všetko dobré, ale ani do nijakého pekla ako pplk. Vlčko chcel ukázať.“

Predseda Š. B. Roman poďakoval prof. Murínovi za osvetlenie situácie a zakončil debatu. Návrh pplk. Vlčku na memorandum SKS neprišiel vôbec na prejednávanie. Odpor proti P. Vlčkovi musel byť silný, keďže sa Š. B. Roman vrátil k zasadnutiu z predchádzajúceho dňa, keď svoje názory prednášal pplk. Vlčko: „Konštatoval, že viacerí delegáti nereagovali na jeho vývody tak, ako by sa očakávalo od vyspelého národa, za aký sa Slováci všeobecne považujú. Apeloval na všetkých, aby všade, za každých okolností, reagovali na veci demokraticky a inteligentne“. /Zápisnica, s.32/

V slovenskej i českej emigrantskej tlači ako aj v izraelských novinách publikovali Vyhlásenie k deportácii židov zo Slovenska, ktoré podpísalo dvadsať štyri intelektuálov a disidentov zo Slovenska³. V redakčnom perexe *Horizontu* sa tvrdilo⁴: „Zo Slovenska prišlo na Západ pozoruhodné svedectvo ľútosti a odprosena za deportácie slovenských židov pred štyridsiatimi piatimi rokmi. Podpísalo ho dvadsaťštyri popredných slovenských osobností. Veríme, že je v duchu tohto vyhlásenia, keď sa k jeho obsahu prihlásia aj osobnosti v slovenskom zahraničí, aby sa v tejto tragickej veci aj takto zdôraznila jednota zmýšľania a cítenia Slovákov na celom svete. Je to vari najkrajší prejav slovenskej humanity, národnej slovenskej ľudskosti od čias Kuzmányho hymnickej piesne „Kto za pravdu horí“. Takto ho predkladáme aj našim čitateľom“.

Výzva *Horizontu*, aby sa aj emigrácia solidarizovala s domovom, sa splnila⁵. Nikto z tých, ktorí sa solidarizovali s dvadsiatimi štyrmi signatármi, netušil, že tu nejde o „jednotu zmýšľania a cítenia Slovákov na celom svete“, pretože dokument vznikol v

Mníchove a dva razy prekročil hranice ČSFR: po skoncipovaní bol poslaný na Slovensko, kde podpisom riskovalo dvadsaťštyri statočných, že budú za to prenasledovaní; po podpísaní došiel dokument znovu do Mníchova, kde bol uverejnený v *Horizonte* ako „domáci produkt.“ Môžem toto zodpovedne vyhlásiť, pretože som sa zúčastnil na záverečnej redakcii dokumentu a viem, kto je jeho autorom. Po odstupe času nemá zmysel, aby sa tento skutočný pôvod zastieral a nič toto konštatovanie nemení ani na veci, že ide naozaj o statočný čin. Keď som sa solidarizoval s ostatnými signatármi, nemusel som dokument čítať, pretože som ho už dávnejšie poznal. Všetky špekulácie ako sa zrodil doma, ktorý z disidentov bol jeho autorom, sú bezpredmetné⁶. Bolo to vlastne doplnenie akcie SKS z GZ SKS v Toronte. Disent na Slovensku mal iné problémy a záujmové sféry a dostával sa k problematike holokaustu iba okrajovo pri posudzovaní slovenskej minulosti. Emigrácia bola s týmto problémom konfrontovaná a keďže by nik neveril, že podobný prejav ľútosti sa môže zrodiť v „lone“ SKS, urobil sa pokus o prelom cez domov. (...)

J. Čarnogurský a F. Mikloško reagujú na článok J. Špetka

Pre K&K, február 1999

Myšlienka Vyhlásenia k židovským deportáciám vznikla v rozhovoroch s Borisom Lazarom potom, čo nám dal prečítať strojom písanú kandidátsku prácu jeho bratranca Ivana Kamenca: Židovská otázka na Slovensku v rokoch 1938-45. Niekedy v druhej polovici roku 1986 sme odkázali Antonovi Hlinkovi do Mníchova, že chceme vydať na Slovensku vyhlásenie k židovským deportáciám na Slovensku pri príležitosti 45. výročia začatia deportácií, ktoré sa viazalo k marcu 1987.

Anton Hlinka sa vyjadril k tejto myšlienke veľmi kladne. Text Vyhlásenia napísal biskup Ján Korec. Jeho doplnenie vykonali Ján Čarnogurský, František Mikloško a pri niektorom stretnutí bol prítomný aj Jozef Jablonický. Text Vyhlásenia bol prečítaný 2. novembra 1987 v bývalom koncentračnom tábore v Mauthausene. Prečítal ho tam Anton Hlinka. Jedna kópia bola poslaná Židovskej náboženskej obci na Slovensku. •

3) Vyhlásenie bolo publikované okrem *Horizontu* v hebrejskom preklade v časopise *Davar* (Tel Aviv), po anglicky v *Jerusalem Post* a v *Uj Kelet* (Tel Aviv), doma v samizdate *Náboženstvo a súčasnosť* (1987, č. v Bulletin SKS 1987, č. 77, s. 7, po česky v *Českom slove* 1987, 11 a v *Proměnách* 25/1,1988)

4) Zo Slovenska. Vyhl. k deportáciám židov zo Slovenska (október, 1987). In: *Horizont* 1987, november - december, s. 2

5) Prvé podpisy boli uverejnené v januárovom čísle *Horizontu* 1988, ďalšie mená uverejnili v čísle máj-jún 1988.

6) Y. A. Jelinek (*Slovaks and the Holocaust*, c.d., s. 62), ktorý netušil, kde Vyhlásenie vzniklo, pochopiteľne triafa vedľa, keď konštatuje: „Even a superficial comparison between the Slovak World Congress statement and the proclamation of the twenty-four reveals their great differences, both in letter and spirit...The wording of the proclamation of the twenty-four echoes the works of Jozef Jablonický, the historian who refused to „be normalized“ after 1969 and paid clearly for his independence of spirit. We may assume that it was he who provided the balanced description of the Holocaust in Slovakia, a depiction which accurately represents the country's awareness of this dramatic event. The well-known writer Dominik Tatarka, who died recently, may also have been involved in drafting the proclamation, although his name on the document as one of the early non-conformist authors of „socialist-realist“ novels would have been sufficient.“ Y. A. Jelinek sa k Vyhláseniu vrátil aj vo svojej prednáške Česi, Slováci a židia: sedemdesiat rokov spoluzitia a konfrontácii (Príspevok k sympoziu Československo 88) (rukopis je v mojom súkromnom archíve): „Bol to krok bez precedensu v slovensko-židovských stykoch, ktorý právom zaujal pozornosť v židovských kruhoch v Izraeli a na Západe. Toto oneskorené vyhlásenie vlastne potvrdzuje, že židovská tematika je naďalej aktuálna v Československu, napriek mizivému počtu židov tam, a napriek tomu, že väčšina skrýva, zamlčuje, alebo prehliada svoj židovský pôvod.“